

Типи і структура уроків мови

Проблема уроку є однією з найактуальніших у педагогічній науці. Питання типології уроків, структури їх, методики проведення завжди стояли в центрі уваги вчених-педагогів, методистів, учителів-практиків. Проте ніколи, мабуть, проблема уроку не була такою актуальною, як у наш час. Посилення зв'язку викладання основ наук з життям, з практикою вимагає перебудови всього навчально-виховного процесу в школі, зокрема основної його ланки — уроку, спрямування до більшої активізації учнів, розвитку їхньої самодіяльності, творчої ініціативи. Робота по-новому, ліквідація шкідливих наслідків культу особи в усіх галузях життя, науки, культури й освіти спричинилися до шукань нових, ефективних форм і методів навчання і виховання учнів.

У цій проблемі типологія і наукова класифікація уроків найменш розроблені. На жаль, і постановка цих питань не завжди належно визнається. Одні з педагогів і методистів просто відкараскуються від них, інші, наразившись на труднощі, викликані складністю предмета дослідження, не доводять справи до кінця.

Тим часом наукова класифікація уроків за типами має величезне значення як для педагогічної теорії, так і для шкільної практики. Саме недостатньою увагою до визначення типу уроку, його місця серед інших уроків, можна, насамперед, пояснити одноманітність і суцільність занять у школі. Деякі вчителі практикують уроки одного-двох типів, переважно на вивчення нового матеріалу і закріплення вивченого, забуваючи про інші типи уроків (уроки узагальнення, повторення), а ще гірше — такі уроки нерідко проводяться за стандартною схемою. Отже, ефективне вивчення певної теми чи розділу шкільного курсу і правильне планування занять власне неможливі.

Типи уроків різні педагоги і методисти класифікують по-різному залежно від того, що кладеться в основу характеристики — питома вага певного етапу уроку, навчальна мета, основні стадії процесу навчання, спосіб проведення занять і т. п.

Природно, що вчені-педагоги, класифікуючи уроки, намагалися визначити загальні риси, властиві урокам з усіх предметів. Проте відсутність у педагогів єдиного погляду на класифікацію уроків не могла не позначитись на розробці наукових основ типології уроків з окремих предметів, у тому числі і мови. Слід зважити і на те, що класифікації уроків створювалися в той час, коли не ставились так гостро завдання посилити зв'язок викладання основ наук з життям, активізувати навчальну діяльність учнів, зокрема їхню самостійну роботу.

Щоб виробити правильний підхід до класифікації уроків, вважаємо доцільним простежити, як визначаються уроки в методиках з української і російської мов. Тоді стане зрозуміло, які зміни слід внести в типологію уроків, зваживши на досвід учителів-новаторів в організації і проведенні занять.

У підручнику «Методика русського язика в середній школі» П. О. Афанасьєва питання типології уроків спеціально не розглядається. Лише в додатку автор подає опис «типового» уроку мови, а також конспекти (для зразка) кількох уроків з фонетики і граматики¹.

Наукову класифікацію уроків мови спробував подати М. С. Поздняков². Характеризуючи уроки за типами, він виходив з урахування стадій (ступенів) засвоєння учнями мовного матеріалу. Спочатку на стадії викладу нового матеріалу учнів знайомлять з певним граматичним явищем, визначеннями, виводяться правила. На наступній стадії — закріпленні з'ясовані учням теоретичні відомості з граматики або правопису закріплюються тренувальними вправами. Далі виникає потреба перевірити ступінь засвоєння учнями знань і навичок — настає стадія контролю. Після того, коли за цими трьома стадіями буде вивчено матеріал цілого розділу (теми, підтеми), знання учнів, набуті в розрізному вигляді протягом ряду уроків, треба звести в систему, узагальнити. Це робиться на стадії узагальнення, що знаменує собою вищий етап навчання. Зрештою, щоб запобігти забуванню вивченого та закріпити знання і навички учнів, проводиться остання стадія — повторення.

Взявши за основний критерій типології уроків стадії засвоєння матеріалу, М. С. Поздняков накреслює такі основні типи уроків мови: уроки повідомлення нового матеріалу; уроки закріплення засвоєних відомостей; уроки перевірки набутих знань і навичок; уроки узагальнення вивченого. Автор, правда, не цілком послідовний. Йдучи за стадіями, слід було б виділити як окремий тип урок повторення, але про нього в переліку типів і опису уроків навіть не згадується.

С. Х. Чавдаров³ при класифікації уроків мови виходить з основної мети уроку. Відповідно до цього виділяються: 1) уроки, на яких подається новий матеріал; 2) уроки для закріплення вивченого; 3) уроки перевірки знань учнів. Цікаво, що тут не розрізняються уроки закріплення і уроки повторення, останні окремо не виділені, їх опис поданий у параграфі, де саме йдеться про уроки закріплення. З класифікації С. Х. Чавдарова випав урок на узагальнення вивченого матеріалу.

У переробленій Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР методиці мови С. Х. Чавдарова (1954 року) вже не три, а чотири основні типи уроків з української мови, причому як окремі типи розглядаються уроки закріплення і повторення.

За навчальною метою визначає уроки і О. А. Петровська — автор брошури «Основні типи уроків з української мови в V — VII класах» (1959). Її класифікація мало чим різниться від попередніх, крім одного. Поряд з відомими типами уроків тут названо «уроки письмових робіт» (навчальних і контрольних). Загальновідомо, що навчальні, тобто тренувальні, роботи є видом вправ, які застосовуються на уроках різних типів. Що ж до контрольних робіт, то вони становлять зміст уроку перевірки знань і навичок. Отже, підстав для виділення уроків навчальних і контрольних письмових робіт, як бачимо, немає.

Залежно від завдань, що ставляться перед уроком, класифікує уроки також О. В. Текучов⁴. На його думку, основними типами уроків рідної мови слід вважати: 1) урок пояснення нового матеріалу:

¹ Див. П. О. Афанасьєв, Методика русського язика в середній школі, Учпедгиз, М., 1947, стор. 241 — 242.

² Див. Н. С. Поздняков, Методика преподавания русського язика, вид. 3-є виправлене, Учпедгиз, М., 1955, стор. 49 — 70.

³ Див. С. Х. Чавдаров, Методика викладання української мови (граматика і правопису) в середній школі, вид. 3-є, «Радянська школа», К., 1946, стор. 128 — 144.

⁴ Див. А. В. Текучев, Методика преподавания русського язика в середній школі, Учпедгиз, М., 1958, стор. 93 — 102.

2) урок закріплення вивченого; 3) урок перевірки (контролю) знань і навичок. Дещо особіне місце в класифікації О. В. Текучова посідають уроки повторення, автор вважає їх за різновид уроків закріплення. З цим важко погодитись. Звичайно, між закріпленням і повторенням як стадіями навчального процесу існує тісний взаємозв'язок: повторюючи той чи інший матеріал, учні одночасно закріплюють його і, навпаки, при закріпленні неодмінно повторюють. І все ж уроки закріплення і повторення — це різні уроки. Кожен з них має свою мету і методику проведення. Те саме можна сказати і про урок узагальнення, який, за О. В. Текучовим, є різновидом уроку повторення. Як відомо, на узагальнюючому уроці повторюється матеріал не одного, а кількох розділів курсу або група правил, об'єднаних тематично. Проте уроки повторення і узагальнення за своїм призначенням, структурою, методичними прийомами різняться між собою. Вважаючи ці уроки лише різновидами інших уроків, О. В. Текучов, мабуть, тому і не розглядає ні будови, ні методики проведення їх і таким чином обходить важливе для практики питання.

Кроком вперед у науковій розробці типології уроків була створена колективом авторів «Методика викладання української мови в середній школі» (1962). Серед раніше відомих типів уроків у ній визначені й описані уроки узагальнення вивченого, які все ширше застосовуються у шкільній практиці. Класифікуються уроки відповідно до завдань (мети) уроку.

Отже, найбільш прийнятною щодо практики викладання мови в школі слід вважати класифікацію, що завбачає мету, яку вчитель ставить до уроку. І це цілком правильно, бо головним в уроці, від чого значною мірою залежить і спосіб, або метод, його проведення, все-таки є навчальна мета.

Виділення уроків за стадіями навчального процесу, як пропонує робити М. С. Поздняков, не можна без застережень прийняти, оскільки повної відповідності між стадією навчання і завданням уроку часто немає. Згідно з вимогою К. Д. Ушинського, треба так організувати заняття, щоб учні тут же, на уроці, засвоювали новий матеріал. Тому не обов'язково кожній стадії навчального процесу повинен відповідати певний тип уроку, навпаки, вивчення програмного матеріалу з мови на багатьох уроках проходить кілька стадій — ознайомлення з мовним явищем (чи граматичними правилами), його усвідомлення і, нарешті, закріплення, тобто запам'ятовування, вироблення відповідних умінь і навичок, застосування їх на практиці. Щоправда, проведення вправ нерідко потребує, залежно від труднощі теми, і більше часу, кількох уроків.

Активізація викладання мови, як і інших предметів, вносить зміни в характер окремих типів уроків, звідси — і в їхні назви. Так, згідно із зрослими вимогами, замість уроків «ознайомлення з новим матеріалом» чи «подачі (або пояснення) нового матеріалу», правильніше буде ввести термін «урок вивчення нового матеріалу». Це більше відповідає змісту і характеру цього уроку і скеровуватиме вчителя на те, щоб учити саме на уроці, а не перекладати на учнів увесь тягар навчання, задаючи надмірно багато додому.

Так званий комбінований урок, у якому, за визначенням педагогів і методистів, більш або менш рівномірно розподілені різні дидактичні цілі (пояснення нового матеріалу, його закріплення, перевірка засвоєного і т. п.), по суті теж є уроком вивчення нового матеріалу. Спроби знайти якусь нову назву поки що лишаються марними. К. О. Москаленко, наприклад, запропонував для цього типу уроку термін «об'єднаний», але це нічого не міняє¹. О. В. Текучов, безу-

¹ Див. К. А. Москаленко, Как должен строиться урок?, журн. «Народное образование», 1959, № 10.

мовно, має рацію, коли говорить, що будь-який урок завжди комбінований, оскільки він, як складне явище, являє собою сполучення складових його елементів¹.

Залежно від навчальної мети слід розрізняти шість основних типів уроків мови: 1) уроки вивчення нового матеріалу; 2) уроки закріплення знань і навичок; 3) уроки перевірки та обліку якості засвоєних знань; 4) уроки аналізу контрольних робіт; 5) уроки узагальнення вивченого; 6) уроки повторення певної теми, розділу.

Звичайно, виділення уроків за їхньою метою певною мірою умовне. Такі складові елементи уроків, як перевірка, закріплення, повторення, постійно схрещуються, входять у певних пропорціях в уроки різних типів. Наприклад, закріплення проводиться не лише на спеціальному уроці, а й на уроках вивчення нового матеріалу. Крім того, на уроці закріплення відбувається повторення. Майже на всіх уроках здійснюється в тій чи іншій формі перевірка якості знань учнів. Отже, якихось «чистих» уроків не буває. Тому, визначаючи тип уроку, треба, як цілком слушно зауважує О. В. Текучов², виходити з того, яким є цей урок переважно — закріплення, перевірки, повторення.

Зміст наведених типів уроків становить різна за своїм характером робота над програмним матеріалом з мови. Це основні, але далеко не всі можливі типи уроків. На практиці доводиться мати справу з більшою різноманітністю уроків, не пов'язаних безпосередньо із засвоєнням конкретної граматичної теми. У нашій класифікації нема, наприклад, уроку підготовки учнів до контрольного переказу, твору. Спеціальне призначення мають уроки, на яких діти вчаться виконувати домашнє завдання, користуватись орфографічним словником і т. п. В останні роки набув поширення новий тип уроку — з розвитку мови учнів, який раніше рідко застосовувався в школі, тому і відсутній у відомих класифікаціях. Для проведення таких уроків програма відводить спеціальні години в кожному класі. Їх мета — навчити учнів зв'язно викладати матеріал підручника (з наведенням відповідних прикладів), складати план усної відповіді (переказу, твору тощо), письмовий звіт про виконану роботу, анотацію на прочитану книгу, замітку-інформацію до стінгазети, нарешті, правильно писати вмотивовану заяву, розписку, доручення, протокол та ін.

Кожен урок, залежно від типу, повинен мати свою, властиву йому структуру, складатися з органічно пов'язаних частин або етапів. Послідовне, плавне розгортання уроку забезпечується за умов раціональної його організації, побудови. Отже, структура уроку — це не формальність, а чіткий план ходу заняття, завчасно і ґрунтовно продуманий учителем. Проте уроки не можна будувати за однією, обов'язковою для певного типу схемою. Будь-який урок, нехай дуже вдалий з структурного боку, дозволяє думати про можливість кращого варіанта. Трафаретна побудова занять, за якої один урок схожий на інший, набридає учням, притупляє в них інтерес до навчання, що негативно позначається на якості знань і навичок.

Ставлення вчителів і методистів до структури уроку не раз змінювалось. У період панування комплексно-проектної системи, насадженої теоретиками «відмирання школи», урок не вважався основною формою навчально-виховної роботи в школі. Заняття мали спотворений характер. Після ліквідації горезвісних «комплексів» і «проектів», «бригадного методу» ствердження уроку проходило з певними труднощами. Багато вчителів, особливо молодих, зовсім не мали навичок

¹ Див. А. В. Текучев, К проблеме урока по русскому языку, журн. «Русский язык в школе», 1963, № 5, стор. 63.

² Див. А. В. Текучев, Методика преподавания русского языка в средней школе, Учпедгиз, М., 1958, стор. 94.

ведення уроків. Постала потреба в методичних посібниках, які містили б поурочні методичні розробки з описом структури і ходу кожного уроку. Що було корисним, згодом почало шкодити справі, оскільки в побудові уроків і в проведенні їх поступово запанували трафарет, шаблон.

Догматичний підхід до структури уроку закріпився у популярному свого часу підручнику з методики мови П. О. Афанасьєва. За Афанасьєвим, типовий урок рідної мови повинен складатись з основних етапів, спільних для багатьох уроків, — перевірка домашньої роботи, пояснення нового матеріалу, вправи на закріплення повідомленого правила, узагальнення (підсумок) уроку і завдання додому. Обмежившись описом типового уроку, П. О. Афанасьєв мимоволі штовхав учителя, особливо недосвідченого, до певного шаблону в побудові і проведенні занять. З часом його схема уроку почала набувати характеру універсальної, придатної для всіх випадків. Поширенню трафарету сприяла і створена культом особи атмосфера косності, начотництва, методичного консерватизму. У керівництві школами виробився своерідний стиль, що полягав у надмірній опіці вчителя, зокрема в дрібязковій регламентації (по хвиликах) урочного плану.

Слід було переглянути структуру і техніку уроку, допустивши можливість варіювання різних компонентів. Але цього, певна річ, не досить. Успіх занять значною мірою залежить також від правильного розподілу навчального часу на уроці. Чітка, добре продумана побудова уроку, раціональна його організація повинна забезпечувати неодмінні умови для активної роботи класу протягом усіх 45 хвилин. У зв'язку з цим перевага має надаватись тим прийомам навчання, що розвивають ініціативу та активність учня, виховують у нього навички самостійної роботи. Оскільки навчання і виховання — дві сторони єдиного процесу, треба забезпечувати між ними тісний зв'язок, інакше ефективний урок немислимий. І, нарешті, винятково важливим є запровадження на заняттях з мови стрункої системи вправ, серед яких чільне місце належить роботам з розвитку в учнів навичок зв'язної (усної і писемної) мов.

Чим же визначається структура уроку? Насамперед, його типом. Образно кажучи, тип уроку — це зміст, структура — форма. Форма повинна відповідати змістові. З другого боку, зміст багато де в чому залежить від форми. Вибір структури, як і типу уроку, пов'язаний також з його метою, характером навчального матеріалу та ступенем підготовки учнів.

Дехто вважає, що для піднесення якості занять треба відмовитись від існуючих типів уроків, бо вони сковують ініціативу вчителя, сміливо ламати «застарілі» схеми уроків, переставляючи і замінюючи окремі етапи уроку. Звідси намагання все робити навпаки, аби було не так, як раніше. Та це неправильно. Борючись проти традиційної схеми уроку — опитування учнів, пояснення нового матеріалу, закріплення його — як з певним стандартом і шаблоном, передові вчителі Липецької області об'єднують роботу над вивченням нового матеріалу з перевіркою і вдосконаленням набутих знань і навичок. Завдяки цьому діяльність учнів на уроці стає безперервним навчанням. «Липецький урок» відзначається стрункістю побудови, він чіткий за змістом і прийомами роботи, проходить рівно, злагоджено.

Розглянемо коротко будову уроків різних типів, а також можливі структурні варіанти їх.

Уроки вивчення нового матеріалу. Умови викладання граматики, правопису і пунктуації в 5—8 класах змушують учителя майже на кожному уроці подавати новий матеріал, інакше важко виконати навчальну програму.

Проте уроки цього типу мають настанову не лише вивчати неві-

домий досі учням матеріал, але й розширити і поглибити їхні знання, набуті в молодших класах.

Типовою для уроків вивчення нового матеріалу з мови є така структура:

1. Перевірка домашнього завдання (як засвоєно теоретичний матеріал, якість виконання вправи).
2. Повідомлення теми і мети уроку.
3. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу (відтворення знань, потрібних для кращого засвоєння теми).
4. Пояснення нового матеріалу.
5. Вправи для закріплення.
6. Підсумки уроку (що вивчили на уроці).
7. Завдання додому та інструктаж про виконання.

Наведена схема уроку є орієнтовною. Залежно від умов її можна змінити. Ось приклад ще одного із структурних варіантів уроку цього типу:

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Повідомлення теми і мети уроку.
3. Розбір прикладів, з'ясування на них мовного явища.
4. Робота учнів над висновком (або виведення правил).
5. Вправи на закріплення.
6. Завдання додому.

Певна річ, що цими двома схемами варіанти уроків вивчення нового матеріалу не вичерпуються.

Структура уроку не є щось застигле, незмінне. Існують різні комбінації його частин, а також способи їх розгортання. Так, перевірку домашньої роботи можна проводити після закріплення виучуваного матеріалу, тобто в кінці уроку. Це роблять звичайно в тому разі, коли матеріал попереднього уроку не зв'язаний органічно з новою темою. Буває, що урок проходить і без перевірки домашньої роботи, без опитування учнів «на оцінку», цим самим заощаджується час на вивчення значного за обсягом і складного матеріалу, а вчитель збирає учнівські зошити і перевіряє та відповідно оцінює виконану вправу. В такому разі урок починається безпосередньо з вивчення нового матеріалу, причому більшу частину часу вчитель відводить на тренування. Закріплення нерідко провадиться в процесі викладу (пояснення) програмного матеріалу з виставленням оцінок у класний журнал. Урок можна починати самостійною роботою учнів над новою темою. За завданням учителя учні виконують ту або іншу вправу, порівнюють і зіставляють мовні факти, роблять потрібні висновки і узагальнення. Оцінки виставляються після засвоєння учнями нового навчального матеріалу або під час виконання самостійних завдань.

Уроки закріплення знань і навичок. Ще на уроках вивчення нового матеріалу учні закріплюють знання, подані учителем, вони повторюють визначення, придумують або розбирають аналогічні приклади, виконують вправи і т. п. Але цього, звичайно, не досить, щоб досягти міцних знань і сталих навичок, особливо тоді, коли вивчається значний за обсягом і важкий щодо засвоєння матеріал.

Постає потреба у спеціальних уроках закріплення знань і різноманітних навичок — орфографічних, пунктуаційних, стилістичних.

За своєю структурою такий урок закріплення відрізняється від попереднього типу уроку. Якщо на уроці вивчення нового матеріалу основна увага приділяється поясненню (викладу) нових знань, то в уроці закріплення кульмінаційним пунктом є проведення різних видів усних і письмових вправ.

Урок закріплення може складатися з таких частин:

1. Повідомлення мети майбутньої роботи, усвідомлення її учнями.

2. Відтворення теоретичних відомостей, застосування яких буде потрібним на уроці.

3. Виконання вправ.

4. Перевірка якості самостійної роботи учнів.

5. Завдання додому (для дальшого закріплення умінь і навичок).

Якщо матеріал, закріплюваний на уроці, тематично не зв'язаний з домашнім завданням, то перевірку виконання його можна виділити в окремий етап уроку. Тоді урок закріплення матиме таку будову:

1. Перевірка домашнього завдання.

2. Повідомлення теми і мети уроку.

3. Усне закріплення теоретичних відомостей.

4. Самостійна робота учнів та її перевірка.

Нерідко усне закріплення опрацьованого матеріалу поєднується з тренувальними вправами, під час виконання яких учні повторюють потрібні відомості з граматики і правопису.

Уроки перевірки та обліку якості засвоєних знань. Перевірка успішності з мови здійснюється майже на кожному уроці, але цього буває замало. Слід періодично організовувати перевірку знань класу, щоб ясно уявляти, що з програмного матеріалу учні засвоїли, а над чим треба ще попрацювати. Для цього і проводяться уроки перевірки, або, як їх, крім того, називають, контрольні уроки. Проте завдання контрольних уроків не обмежується лише перевіркою ступеня успішності учнів. Адже під час перевірки набуті знання учні застосовують до конкретних прикладів, а це є водночас і закріплення знань, зміцнення навичок.

Перевіряють знання учнів з мови в усній і письмовій формі. Усна перевірка здійснюється під час бесіди з учнями, опитування їх, через усні вправи за підручником і передбачає повні й точні відповіді на поставлені запитання з матеріалу вивченого параграфа, теми чи розділу, граматичний розбір, утворення граматичних форм, формулювання визначень і правил з підкріпленням їх прикладами.

Види письмових контрольних завдань такі: а) відповіді на поставлені запитання з мови; б) граматичний розбір за схемою; в) утворення різних конструкцій речень або граматичних форм; г) стилістичні вправи тощо.

За своїм характером уроки перевірки та обліку знань поділяються на уроки контрольних граматично-стилістичних вправ і уроки проведення контрольних диктантів, переказів, творів.

Ось орієнтовна структура уроку з контрольними вправами:

1. Повідомлення мети перевірки і способів її проведення.

2. Усна перевірка знань учнів (фронтально).

3. Визначення письмового завдання.

4. Самостійне виконання учнями контрольної роботи.

5. Відповіді вчителя на запитання учнів.

6. Підведення підсумків уроку.

Уроки аналізу контрольних робіт. Спочатку дається загальна оцінка робіт усього класу, потім учитель аналізує окремі роботи (різні за якістю), відзначаючи позитивне в них і помилки (щоб діти вчилися правильно виконувати аналогічні завдання). Далі опрацьовують помилки (пояснення помилки — вправи на закріплення відповідної навички).

Аналізують помилки різними способами — за текстом, тобто в тому порядку, як трапляються вони в тексті (в першому реченні, в другому і т. д.), або в систематичному порядку, розкласифікувавши помилки за граматико-правописним принципом: помилки, зв'язані з правилами, виучуваними в розділах фонетики, морфології, синтаксису.

На розгляд класу виносяться типові помилки, які трапились у багатьох учнів і становлять інтерес для більшості.

Для прикладу наведемо схему уроку аналізу контрольного диктанту.

1. Вступне слово вчителя.
2. Визначення мети уроку.
3. Бесіда про характер помилок і робота над ними.
4. Підведення підсумків роботи.
5. Завдання додому (диференціюється залежно від характеру помилок).

Уроки узагальнення вивченого. На кожному уроці мови учні вивчають звичайно якесь одне невелике за обсягом питання курсу. В міру опрацювання теми, розділу учні поступово набувають знань. Щоб узагальнити і систематизувати ці знання, розрізнені по окремих темах, практикують спеціальні уроки, що можуть мати таку будову:

1. Перевірка домашнього завдання.
2. Повідомлення мети уроку.
3. Аналіз матеріалу з узагальненням мовних явищ (граматичних визначень, правил).
4. Робота над висновком.
5. Вправи в застосуванні узагальнюючих правил.
6. Завдання додому (з інструктажем).
7. Підсумки уроку.

Уроки повторення вивченого матеріалу. Обов'язковість повторення впливає з того, що звичайно не всі питання програми достатньою мірою засвоюють учні в результаті пояснень учителя і закріплення матеріалу, що в курсі будь-якого предмета, особливо такого, як мова, є теми, для засвоєння яких потрібна значна кількість повторень і вправ, тривале тренування.

Для повторення слід брати не підряд все вивчене, а найістотніше і найважливіше, що може забутись без відновлення і додаткового тренажу. Поширеною хвилю цих уроків є те, що учням надто багато загадують повторювати на один урок, не визначаючи важливіших питань, на яких потрібно зосередити увагу.

Засвоєне треба повторювати на ширшій основі, ніж раніше вивчали і закріплювали учні, у нових зв'язках, на новому мовному матеріалі, добираючи для цього інші вправи, з більш складним завданням.

Урок повторення звичайно будується за таким планом:

1. Ознайомлення учнів із завданням уроку.
2. Повторення вузлових питань розділу (зв'язні відповіді учнів).
3. Усні і письмові вправи на матеріал повторення, перевірка їх.
4. Підсумки проведеної роботи.
5. Завдання додому.

Наведені схеми побудови уроків не охоплюють, звичайно, всіх структурних варіантів. У практиці викладання мови доводиться мати справу з найрізноманітнішими комбінаціями елементів уроку, які важко вкласти в певні схеми. І це цілком природно. Успіх у навчанні пов'язаний з творчістю вчителя, шуканнями нових форм, ефективніших методів і прийомів роботи. Виходячи з розуміння закономірностей педагогічного процесу, знаючи своїх учнів, учитель у кожному конкретному випадку вирішує, як будувати заняття, щоб досягти поставленої мети. Користування схемами уроків зовсім не припускає абсолютної їх незмінності. Учитель повинен бути вільним від вимоги неухильно дотримуватись цих схем. Проте знання типології і структури уроків дуже потрібне.